

Het Rood Verzetsfront in het vizier van de geheime dienst

Paul Moussault (red.)
& Barbara Sahakian

PAPIEREN TIJGER

© 2018 Paul Moussault, Barbara Sahakian
© 2018 Stichting Uitgeverij Papieren Tijger
www.papierentijger.org

Vormgeving: Lidewij Snelders
Drukwerk: Grafistar

ISBN 978 90 6728 335 9
NUR 697

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie of andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a database of retrieval system, or published, in any form or in any way, electronically, by print, photoprint, microfilm or any other means without prior written permission from the publisher.

Inhoud

1	Inleiding	7
2	De Binnenlandse Veiligheidsdienst	13
	• <i>Observatie in Rotterdam</i>	22
3	Het stenen tijdperk	27
4	De Landelijke Bijstandsgroep Terreurbestrijding	42
5	Het Rood Verzetsfront - 1977	53
	• <i>BVD inzake gesprek Eeken-Brakenhoff</i>	77
6	Het Rood Verzetsfront - 1978	80
	• <i>CRI naar aanleiding van schietpartij Kerkrade</i>	101
7	Het Rood Verzetsfront - 1979	102
8	Het Rood Verzetsfront - 1980	123
	• <i>Procesverbaal Schampers-affaire</i>	153
9	Het Rood Verzetsfront - 1981-84	162
10	Het Rood Verzetsfront - 1985	180
11	Het Rood Verzetsfront - 1986	197
	• <i>BVD inzake Knipselkrant</i>	209
	• <i>BND-affaire</i>	211
12	Het Rood Verzetsfront - 1987-90	213
	• <i>BVD over Alderkamp</i>	237
13	Het Rood Verzetsfront en de stadsguerrillagroep Cellules Communistes Combattantes	239
	• <i>Interpol inzake België-affaire</i>	261
	• <i>BStU MfS inzake CCC-woning Luik</i>	263
14	Het Rood Verzetsfront / <i>De Knipselkrant</i> en de Japanese Red Army	265
	• <i>BStU MfS inzake Kikumura 1986</i>	283
15	Het Rood Verzetsfront / <i>De Knipselkrant</i> en het Ministerium für Staatssicherheit	286
	• <i>BStU MfS inzake IMB-ers</i>	300
	• <i>BStU MfS inzake Oriach & Köhler & Carlos</i>	313
	• <i>BStU MfS inzake Fahndungsersuchen Moussault</i>	315
	• <i>BStU MfS inzake Masao Adachi</i>	316

16	Het Rood Verzetsfront/ <i>De Knipselkrant</i> en de Zwitserse Bundespolizei	318
	• <i>Bundespolizei inzake Moussault</i>	332
	• <i>Bundespolizei inzake Zwitsers bezoek bij Moussault</i>	334
	• <i>Kilowatt</i>	335
	• <i>BVD aan Bundespolizei inzake Moussault</i>	337
	• <i>Telex inzake Moussault/JRA/CCC</i>	338
17	Nawoord	342
	Organisatieschema	344
	Bronnen	345
	Index	355

Inleiding

De jaren zeventig van de vorige eeuw kenmerkten zich in Europa door een sterke solidariteit met onderdrukte volkeren in de derde wereld. Ook in Nederland laat deze derdewereldbeweging zich niet onbetuigd. Er worden tientallen landencomités en solidariteitsgroepen opgericht die sympathiseren met de strijd tegen dictaturen in Latijns-Amerika, de bevrijdingsbewegingen in de Afrikaanse koloniën en de anti-apartheidstijd in Zuid-Afrika. Begin jaren zeventig neemt het verzet tegen het kapitalistische uitbuitingssysteem in de Europese buurlanden van Nederland gewapende vormen aan. In de Bondsrepubliek Duitsland ontstaan stadsguerrillagroepen als de Rote Armee Fraktion, de Bewegung 2. Juni en de Revolutionäre Zellen. In Italië de Brigade Rosse en Prima Linea, in Spanje de Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre en weer later in Frankrijk Action Directe en in België de Cellules Communistes Combattantes.

De politieke situatie in de Bondsrepubliek Duitsland was in de begin jaren zeventig voor veel groeperingen onderwerp van gesprek, in niet geringe mate door de zogenaamde *Berufsverbote*-praktijken. In de anticommunistische atmosfeer in de toenmalige Bondsrepubliek Duitsland, betekende het dat iedere stellingname die zich niet kritisch genoeg tegen het reëel existierende socialisme afzette, als communisme-vriendelijk werd geïnterpreteerd, respectievelijk afgeserveerd kon worden en een reden kon betekenen voor een beroepsverbod. Iedere zichzelf respecterende organisatie of partij had wel een anti-beroepsverbodcomité, zelfs de PvdA. Daarnaast bestonden er diverse zogenaamde 'Duitsland-groepen'. Eén hiervan was het in 1975 opgerichte Medisch-Juridisch Comité Politieke Gevangenen. Tot eind 1976 was er een duidelijke uitgesproken sympathie met het verzet tegen de heersende orde in Duitsland. Met de acties van de RAF in 1977 (de executie van procureur-generaal Buback, de bankier Ponto en werkgeversvoor-

zitter Schleyer) kwam daar voor wat betreft de Nederlandse publieke opinie een kentering in.

Ook Nederland werd in de jaren 1970-80 geconfronteerd met groepen die een gewelddadige omverwerping van de bestaande politieke orde nastreefden. Eén daarvan was het Rood Verzetsfront (RVF).

De eerste oriënterende gesprekken om te komen tot de oprichting van een nieuwe militante politieke organisatie vonden in de herfst van 1976 plaats. In januari 1977 trad de revolutionaire groep onder de naam Rood Verzetsfront voor het eerst naar buiten. Ze deed dit in de vorm van een gelijknamig bulletin: *Rood Verzetsfront*. Daarnaast had het RVF een internationaal belangrijke publicitaire poot, *De Knipselkrant*, bedoeld als orgaan voor het verspreiden van claimbrieven, discussiestukken over de revolutionaire gewapende strijd, artikelen over de hechtenissituatie van politieke gevangenen en informatie over de strategie en tactiek van politie, justitie en veiligheidsdiensten. *De Knipselkrant*, dit vanaf 1978 tien jaar wekelijks onafgebroken verschenen documentatieblad (met een wisselende oplage van tussen de 750 en 5000 exemplaren) verkreeg een aanzienlijke internationale impact, en bouwde een behoorlijk effectieve positie in tegeninformatie op.

Het 'hoofdkwartier' van de organisatie vormde de woonboerderij van Adrie Eeken en Ciska Eeken-Brakenhoff en was gelegen in het Drentse dorp Nieuweroord. Hier stond de drukpers en werden de groepsvergaderingen gehouden. Voor de correspondentie werd een postbus in een nabijgelegen stad gebruikt: postbus 384, Hoogeveen. In de praktijk probeerde het Rood Verzetsfront haar doelstellingen te realiseren door het uitgeven van bulletins, specials en actuele informatie, het organiseren van bijeenkomsten en demonstraties en het verspreiden van pamfletten en vlugschriften. Actieve medewerking was mogelijk door het helpen bij studie in verband met specials en artikelen, vertaalwerk, typen, lay-outen van het bulletin, het verspreiden van pamfletten, het helpen organiseren van meetings, demonstraties en picket-lines en het verkopen van materiaal. Een belangrijke activiteit van het RVF was het plakken van affiches en het schilderen van leuzen. Gedurende vele jaren drukte het RVF affiches, in het totaal ongeveer 86 verschillende en thematische exemplaren. De gemiddelde oplage van de meestal op krantenpapier, formaat A-3 gedrukte affiches bedroeg duizend exemplaren. De affiches waren niet alleen van belang voor de transformatie van antikapitalistische en anti-imperialistische politiek, maar bleken ook door de gehanteerde vormgeving een goede propaganda voor het RVF zelf te zijn. Duidelijk herkenbaar, met een goed leesbaar correspondentieadres. Op een gegeven moment werd er in 42 steden en dorpen geplakt, van Groningen tot Oost-Souburg. Als een ware plak-

plaaag gingen de plakploegen, 'de plaktivisten' zoals de Binnenlandse Veiligheidsdienst ze noemde, van het RVF te werk. In augustus 1978 begon het RVF met een nieuwe uitgave: *Informatie Politieke Gevangenen* (IPG), dat twee keer per maand moest gaan verschijnen. Het IPG wilde in de eerste plaats zorg dragen voor een regelmatige verspreiding van de originele briefwisseling, documenten en persberichten van de politieke gevangenen in West-Europa en hun advocaten.

Het RVF voerde regelmatig militante acties uit. In 1978 eindigde een protestdemonstratie op het Binnenhof in schermutselingen met de politie. Hetzelfde jaar werden de kamer van de Rijksvoorlichtingsdienst van het ministerie van Algemene Zaken en het kantoor van Amnesty International in Amsterdam bezet. Rake klappen vielen er na het proces tegen twee 'plaktivisten' in Deventer. Om de aandacht te vestigen op twee politieke gevangenen uit Zwitserland werd in maart 1979 gepoogd de Zwitserse luchtvaartmaatschappij Swiss Air in Amsterdam te bezetten. Dit mislukte omdat het pand veel groter bleek te zijn dan was voorzien en de bezetters op behoorlijke weerstand stuitten. Drie maanden later blokkeerde het RVF, uit solidariteit met de hongerstaking van de politieke gevangenen in diverse Europese landen, de snelweg Arnhem-Oberhausen (grensovergang Bergh) met strobalen en brandende autobanden. Zij lichtten hun protest toe met spandoeken en door het uitdelen van pamfletten aan ter plaatse gestrande automobilisten. Eveneens in juni van dat jaar was er door leden van het RVF in verschillende treinen naar Duitsland aan de noodrem getrokken. "U bevindt zich in de trein naar West-Duitsland. In dit land zijn tientallen gevangenen uit de guerrilla (RAF, 2e Juni) opnieuw in hongerstaking gegaan tegen de vernietigende detentievoorwaarden," zo werd aan de reizigers kenbaar gemaakt. Bij de actie in de trein van Amsterdam naar Wenen werden een drietal RVF-leden aangehouden. De politie was van de actie klaarblijkelijk op de hoogte en observeerde hen vanaf het begin van de reis. De Europese verkiezingen in 1979 vormden voor het RVF een prachtig aangrijpingspunt om het plan voor een Amerikaans-Duits Europa te ondermijnen, politiek te saboteren. Het stelde hiervoor dan ook zijn gehele propaganda-apparaat in werking. Wekelijks werden nieuwe affiches rond de verkiezingen gedrukt en er werd een speciale militante actiegroep in het leven geroepen.

September 1978 verschijnt er een intern discussiestuk getiteld *Gevangenen uit de RAF in Nederland*, geschreven door de RVF-groep uit Groningen. Eén punt van aandacht voor de BVD zou zeker de volgende zinsnede in het discussiestuk moeten zijn geweest: "de escalatie op alle niveaus". Enige tijd na dit discussiestuk zou een eerste serieuze aanzet tot debat gaan plaatshebben over de noodzaak en actualiteit

van de gewapende strijd in Nederland, de hieruit voortvloeiende verhouding tot de RAF en de termijn waarop dit zou moeten gaan worden ontwikkeld. In februari 1979 hielden een aantal leden van het RVF hier toe een geheime vergadering. Tot deze bijeenkomst, die een weekend duurde, was besloten om een inventarisatie te maken van de mogelijkheden van gewapende strijd in Nederland. De bijeenkomst leidde tot de oprichting van de zogeheten *B-groep*. De leden van de vergaderingen besloten tot de opbouw van een organisatie die in staat moest zijn tot het voeren van illegale acties en bereidden zich voor op het gewapend verzet. Verwoede pogingen werden ondernomen om aan geld, wapens, onderkomens en papieren te komen. Banken en geldtransporten werden geobserveerd. Doch onervarenheid en bovenal dilettantisme vergden al snel hun tol. Op 29 juni 1979 worden kort na een gewapende overval op de afdeling bevolking van het stadhuis van Groningen, waarbij vierenveertig blanco paspoorten alsmede een zogenaamd paspoortstempel werden buitgemaakt, de daders Joop Bolt en Ferdie Westen, allebei lid van het RVF, gearresteerd. In november verstuurt het RVF een persbericht waarin melding wordt gemaakt van mishandeling van Bolt in de gevangenis van Arnhem. De eerstverantwoordelijke voor de afranseling van Bolt was de hoofdcipier. Het RVF verspreidde pamfletten in de wijk waar de cipier woonde, ondertekend door de Beweging tegen Bajesterreur, waarin zij van het voorval verslag deed. De personalia waren hierin vermeld. Dit pamflet zorgde voor onrust onder het bajesperoneel (een vergaarbak voor uniformliefhebbers met een lage geweldsdrempel), daar zij er niet op hadden gerekend verantwoording te moeten afleggen voor hun doorgaans anonieme daden. In januari 1980 werd de woning van de directeur van het Huis van Bewaring, in rangorde de tweede verantwoordelijke voor de mishandeling, door de Beweging tegen Bajesterreur onder handen genomen. Enkele dagen later bezochten rechercheurs het RVF-lid Adrie Eeken met de 'waarschuwing' een eventuele 'plak- of kladderactie' tegen de hoofdofficier van justitie Schampers, in rangorde de derde verantwoordelijke, te verhinderen. Op vrijdag 29 februari 1980 ontplofte een bom bij de woning van Schampers. De aanslag werd opgeëist door het Rood Volksverzet.

Een aanslag tegen het barakkencomplex van de Centrale Opleiding Mobiele Eenheid van de rijkspolitie in Neerijnen werd door de arrestatie van de twee uitvoerders tijdens de generale repetitie op 26 april 1980 voorkomen. Dat de beide leden van de B-groep überhaupt gearresteerd konden worden, hing samen met het feit dat de politie in de aanloop naar 30 april vele voertuigen had uitgerust met een autotelefoon. In een verslag uit 1980 van de Groep Observatie West II staat te

lezen dat “De aanhouding op het juiste moment van onder andere enkele militante leden van het Rood Verzetsfront zou nooit hebben kunnen plaatsvinden zonder telefonisch contact vanuit de auto tussen beleidscentrum en arrestatieteams. In de latere evaluatie CRI/LBT/OM/observatie- en arrestatie-eenheden is zulks nog duidelijk gesteld.”¹ Niettegenstaande de mislukte operatie tegen het ME-opleidingscentrum werd reeds halverwege de maand mei besloten om een solidariteitsactie uit te voeren met het verzet in Zuid-Afrika. De B-groep besloot om directe en aanzienlijke materiële schade toe te brengen aan Shell; tankstations zouden worden opgeblazen, dat wil zeggen, er zou worden geprobeerd om de ondergrondse benzine- en gasdepots te doen exploderen. Aan dit voornemen kwam half juni een onvoorzien einde. Op 16 juni wordt het pand in Amsterdam waarin Henk Wubben (lid van de B-groep) woont door een explosie geheel verwoest. Volgens de politie zou Wubben, die op de tweede etage woonde, er een hoeveelheid explosieven hebben opgeslagen. De bewoners Wubben en Ciska Eeken-Brakenhoff weten, hoewel op dat moment aanwezig, ongeschonden te ontkomen, maar worden later gearresteerd. Dit betekende tevens het einde van de B-groep. Terecht schreef de BVD in zijn kwartaaloverzicht van 1981 dat het Rood Verzetsfront uiteengevallen was in kleine lokaal of regionaal opererende groepen.

In het in 2009 verschenen boek *Rood Verzetsfront - Aanzetten tot stadsguerrilla in Nederland. Een reconstructie*² stond voornamelijk de wordingsgeschiedenis en de militant-politieke praktijk van het RVF centraal, in dit deel zal de rol van de verschillende binnen- en buitenlandse geheime diensten ten aanzien van het RVF worden onderzocht.

Voor het onderzoek naar het Rood Verzetsfront/*De Knipselkrant* is onder andere gebruik gemaakt van de archieven (of documenten daaruit afkomstig) van verschillende nationale en internationale inlichtingen- en veiligheidsdiensten: de AIVD, het Ministerium für Staatssicherheit van de Duitse Democratische Republiek, de Belgische Staatsveiligheid, de gemeentepolitie, het Korps Landelijke Politie Diensten, de Centrale Recherche Informatiedienst, de Adviescommissie Terreurbestrijding, het Duitse Bundeskriminalamt, de Zwitserse Bundespolizei, ministeries van Binnen- en Buitenlandse Zaken en Justitie. Veel van het materiaal was of is nog steeds geclassificeerd.³ In verscheidene lan-

---

1 Verslag van J.C. Stada, in: N.N.: *Speuren bij de bespieders – Politie-observatie in Nederland*, Amsterdam, 1986, p. 122.

2 Paul Moussault & Jan Lust: *Rood Verzetsfront. Aanzetten tot stadsguerrilla in Nederland. Een reconstructie*, Breda: Papieren Tijger, 2009.

3 Een rubricering is gebaseerd op het mogelijke niveau van schade bij bekendwording. Uit

den werden geclassificeerde documenten opgevraagd. Van bijzonder belang zijn hierbij de als geheim geclassificeerde telexberichten van de Kilowatt- en Megaton-groep, een wederkerig dienstbetoon tussen West-Europese geheime diensten. De diverse geheime en vertrouwelijke rapportages, beleidsnota's, memo's, telexberichten, et cetera van binnen- en buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten over het RVF geven een aardige inkijk in hun vuige praktijken. Natuurlijk moet hierbij nooit uit het oog worden verloren dat informatie afkomstig van inlichtingen- en veiligheidsdiensten altijd met de nodige terughoudendheid moet worden gezien. Vaak zijn de stukken zeer tendentius en staan vol met fouten.

In de hiernavolgende hoofdstukken wordt chronologisch de contrarevolutionaire maatregelen van justitie en politie tegen het RVF *geschetst*; niet meer en niet minder. Waren aanvankelijk het RVF en haar leden onderwerp van observatie en intimidatie door politie en justitie, vanaf 1984 verlegde zich dat naar *De Knipselkrant*, de wekelijkse publicatie van het RVF die in de jaren 1984-1988 een belangrijke rol zou gaan vervullen voor de discussie binnen de Europese revolutionaire beweging. Aan bod komen de diverse politieke affaires waarbij medewerkers van *De Knipselkrant* betrokken waren: contacten met de Japanse Red Army en de daaruit voortvloeiende samenwerking die leidde tot de arrestatie van een redactielid van *De Knipselkrant*, de vermeende contacten met de Belgische stadsguerrillagroep Cellules Communistes Combattantes, et cetera. Aan de hand van een aantal praktijkvoorbeelden wordt de werkwijze *geschetst* van de buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten die zich bezighielden met het RVF en *De Knipselkrant*. Aan de orde komt de poging tot chantage van medewerkers van *De Knipselkrant* door de Duitse Bundesnachrichtendienst, de belangstelling voor abonnees en redactieleden van *De Knipselkrant* van de Zwitserse Bundespolizei en van het Ministerium für Staatssicherheit van de Duitse Democratische Republiek.

---

deze inschatting volgt een hoogte van rubricering en daaraan gekoppeld een beperking ten aanzien van kennisneming. "De rubricering luidt: Zeer geheim: Indien kennisneming der gegevens door onbevoegden zeer ernstige schade aan de veiligheid of het belang van de staat of zijn bondgenoten kan veroorzaken. Geheim: Indien kennisneming der gegevens door onbevoegden ernstige schade aan de veiligheid of het belang van de staat of zijn bondgenoten kan veroorzaken. Vertrouwelijk of confidentieel: Indien kennisneming der gegevens door onbevoegden nadeel aan de veiligheid of het belang van de staat of zijn bondgenoten kan veroorzaken. Dienstgeheim: Indien kennisneming der gegevens door onbevoegden, hoewel geen nadeel aan de veiligheid of het belang van de staat of zijn bondgenoten kunnen veroorzaken, uit beleidsoverwegingen ongewenst moet worden geacht," zie 'Betreft: Rubricering, notulen vergadering van procureurs-generaal', Secretariaat van de vergadering van procureurs-generaal, december 1978, in: Noord-Hollands Archief, Haarlem: toegangsnummer 611, Parket van de Procureur-generaal te Amsterdam, inventarisnummer 37.

De Binnenlandse Veiligheidsdienst

Begin jaren zeventig zag Nederland zich in toenemende mate geconfronteerd met politiek gemotiveerde aanslagen en gijzelingen door internationale stadsguerrillagroepen. Dit bracht de Nederlandse overheid ertoe dergelijk geweld op haar grondgebied op een systematische wijze te bestrijden. De autoriteiten waren eind jaren zestig geenszins bekend met het fenomeen subversief geweld; guerrilla-acties kwamen tot dan toe in eigen land niet voor. Het waren vooral de door Palestijnse bevrijdingsorganisaties opgeëiste bomaanslagen op een Gulf olieopslagtank in het havengebied Europoort in maart 1971 en op gasinstallaties in Ommen en Ravenstein in februari 1972, die de regering tot actie deed overgaan. In oktober 1972 werd in een vertrouwelijke Gijzelingscirculaire de basisstructuur van de besluitvorming tijdens gijzelingen uiteengezet. Op 22 februari 1973 volgde een antiterreurememorandum de zogeheten Terreurbrief. Het kabinet zag de bestrijding als een politietaak. De autoriteiten moesten een beter en meer gespecialiseerd *counterinsurgency*-instrument ter beschikking krijgen. De eerste stap hiertoe was het oprichten van eenheden precisieschutters. Op het gebied van binnenlands politiek geweld bleef het die jaren evenmin rustig. Naast de Molukse gijzelingen in Wijster en Amsterdam (december 1975), die in Bovensmilde en bij De Punt (mei-juni 1977), alsook een gijzeling door Molukkers van het provinciehuis in Assen (maart 1978), betrof het voornamelijk de bestrijding van de Rode Jeugd, Rode Hulp en het Rood Verzetsfront, deze lieten zich inspireren door de West-Duitse Rote Armee Fraktion (RAF). Stadsguerrilla, zowel in haar nationale als internationale verschijningsvorm, was een fenomeen dat vanaf begin jaren zeventig, maar dan ook intensief en permanent, de aandacht van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) zou gaan vergen. Daarbij speelden zowel organisaties van eigen bodem een rol als internationale stadsguerrillagroepen en hun Nederlandse ondersteuningscomités.

Voor de BVD (1949-2002), de voorloper van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), was bij de bestrijding van het Rood Verzetsfront een belangrijke taak weggelegd.

De BVD had tot taak:

1. Het verzamelen van gegevens omtrent organisaties en personen welke door de doelen die zij nastreven, dan wel door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde (traditioneel de taak van de afdeling B), dan wel voor de veiligheid (afdeling C) of voor andere gewichtige belangen van de Staat;
2. Het bevorderen van maatregelen ter beveiliging van gegevens waarvan de geheimhouding door het belang van de Staat wordt geboden en van die onderdelen van de overheidsdienst en van het bedrijfsleven, welke naar het oordeel van onze ter zake verantwoordelijke ministers van vitaal belang zijn voor de instandhouding van het maatschappelijk leven (afdeling D).

Voor het uitvoeren van haar taak, het 'inwinnen van gegevens omtrent extremistische stromingen', vormden open bronnen de basis van alle kennis omtrent die stromingen. De desbetreffende secties lazen op hun specifieke terrein alle beschikbare kranten, tijdschriften en brochures van die organisaties. Deze open bronnen leverden een schat aan gegevens en inzicht in de algemene politieke lijn van de desbetreffende organisaties en bovendien de namen van de voornaamste activisten daarvan. Nauwkeurige lezing van open bronnen leverde echter nog niet alle noodzakelijk geachte gegevens op. De BVD moest ook weten wat de plannen waren voor de nabije en de wat verder gelegen toekomst; hoe de relaties waren met soortgelijke organisaties in het buitenland; waar de financiën vandaan kwamen; hoeveel activisten bijvoorbeeld het Rood Verzetsfront had en hoeveel abonnees ze telde op haar gelijknamige bulletin; wie die activisten waren en wie die abonnees - allemaal gegevens waarmee het door de afdeling B bestudeerde Rood Verzetsfront niet te koop liep. Om de gewenste informatie toch te verkrijgen was de Dienst genoodzaakt om meer te doen dan alleen het raadplegen van open bronnen. Standaardwapens in de strijd waren operationele activiteiten als het binnensluizen van agenten, een video- of fotocamera plaatsen, een inblikoperatie: het op professionele wijze inbreken in kantoren en woningen, het installeren van bewegingsmelders in de deur, het uitvoeren van postvang, vuilnissuffel, het afluisteren van telecommunicatie (telefoontaps, micro-

foon-acties⁴), volg- en observatie-acties, benaderingen van personen, raadpleging van reisgegevens, 'bevolkingscheck', peilzender (peil- en locatiebepalingssystemen), et cetera.⁵ De BVD zelf beschreef het eens zo: "Wij waren op zoek naar een speld in een hooiberg en derhalve verzamelden wij hooibergen."

De BVD bestond naast de dienstleiding en het Kabinet⁶ uit een aantal directies (aanvankelijk afdelingen genoemd, eind jaren zestig werd de term directies ingevoerd), te weten:

- B (binnenlandse veiligheid);
- C (contraspionage);
- D (beveiliging van overheid en bedrijfsleven)⁷;
- E (operationele hulpdiensten, zoals uitwerken van telefoontaps en microfoons, volg- en observatieploegen, opleiding en antecedenten- en veiligheidsonderzoeken);
- ACD (Afdeling Centrale Documentatie, die ten behoeve van de hele Dienst de registratie, documentatie en archivering van onder meer de persoonskaarten en onderwerpdossiers verzorgde).⁸

---

4 Afluisteren met behulp van richtmicrofoons of bugs gebeurde in die jaren zelden omdat de resultaten nauwelijks te verstaan waren.

5 Men zou zich kunnen afvragen waarom iemand er voor kiest om bij een inlichtingen- of veiligheidsdienst te gaan werken. Waarschijnlijk zijn dit soort lieden in hun jeugd erg veel gapest, waren moederskindjes, werden bij de gymles nooit gekozen maar door de gymleraar als laatste persoon toegewezen aan een groep. Godvrezend en vaderlandslievend wilden ze van jongs af aan al koddebeier, tollenaar, deurwaarder, cipier of gleufhoed worden. Het getuigt in ieder geval van een zieke geest om het als hoogste deugd te beschouwen in andermans wasmand te mogen wroeten. 'Aangespoeld wrakhout' al dan niet van overzee, is daarom nog niet zo'n gekke typering. Sinds de jaren zeventig hebben de inlichtingen- en veiligheidsdiensten deels gefungeerd als een opvangtehuis en werkgelegenheidsproject voor hadjememaars, uitgerangerden en ander kansloos volk – wat overigens niet wil zeggen dat de diensten daarvoor louter werden bevolkt door de bloem der natie. Maar in de jaren zeventig en tachtig zagen we een wel zeer bijzonder gezelschap clowns en B-artiesten voorbijtrekken.

6 Aanvankelijk bestonden er drie zogeheten Kabinetsafdelingen, rechtstreeks ressorterend onder het hoofd van de dienst, KA, KB en KO. KB verrichtte de operationele werkzaamheden, het rekruteren en 'runnen' van agenten en informanten; KO verzorgde de opleidingen van eigen personeel en van de met de BVD samenwerkende diensten en KA (Algemene zaken) was verantwoordelijk voor het beheer van personeel en materieel. De oorspronkelijke kabinetsafdelingen waren al in de jaren vijftig verdwenen; wat het Kabinet ging heten was een direct onder de dienstleiding vallende eenheid waarin met name juridische en politiek/bestuurlijke zaken werden behandeld.

7 De werkwijze van de afdeling/hoofdafdeling D evolueerde mee met de groei van het aantal guerrilla en (politiek gewelddadige) activistische groepen waarmee de BVD vanaf het midden van de jaren zestig te maken kreeg. Anders dan de directies B en C, die objectgericht ingedeeld waren, was de hoofdafdeling D klantgericht georganiseerd in afdelingen die tot taak hadden de beveiliging te bevorderen van respectievelijk overheid (DOB) en bedrijfsleven (DIB).

8 Persoonskaart. Kaart waarop registraties werden bijgehouden over een persoon wiens

Voor het onderhavige onderzoek is de directie B van belang. De directie B van de BVD was belast met politiek extremisme en bestond uit de onderafdelingen:

- BO. Directie B, afdeling Operaties, belast met de verwerving van gegevens via menselijke bronnen en andere heimelijke middelen, zoals microfoons en bestaande uit de secties:
  1. BOP (Operaties Politie, landelijk);
  2. BOA (Operaties Amsterdam. De sectie was belast met het uitvoeren van operaties met menselijke bronnen in Amsterdam en werkte nauw samen met de Inlichtingendienst van de toenmalige gemeentepolitie);
  3. BOI (Operaties Intellectuelen, betrekking hebbend op studenten- en jongerenradicalisme);
  4. BOD (Operaties Dieptewerk Communisme).
- BV. Directie B, afdeling Verwerking. Hier werden ontwikkelingen op het gebied van politiek extremisme in de gaten gehouden door het lezen van dag- en weekbladen en publicaties van de groeperingen zelf, rapportages geschreven en maandoverzichten opgesteld. Deze directie bestond uit de secties:
  1. BCP (Communistische Partij);
  2. BPO (Personenonderzoek Communisme);
  3. BFA (Front- en Andere organisaties). Onder de sectie BFA vielen onder meer trotskistische en anarchistische groeperingen, en vanaf midden jaren zestig was er ook activiteit met betrekking tot het studenten- en jongerenradicalisme.
- BVO. Directie B, afdeling Verwerking Operaties. Deze afdeling was gepositioneerd tussen de afdeling BO en de afdeling BV. BVO was belast met het in vergaande mate weghalen van aanwijzingen over de herkomst van de verworven informatie (bijvoorbeeld de identiteit van menselijke bronnen), voordat deze informatie ter beschikking werd gesteld aan de medewerkers van de afdeling BV waar de informatie werd gebruikt.

Voor de uitvoering van de 'B-taak' was er een structurele samenwerking met de Politie Inlichtingendiensten (PID's) van de korpsen van gemeentepolitie en met de District Inlichtingenrechercheurs (DIR's) van de rijkspolitie.⁹ PID staat voor Politieke, Plaatselijke of Politie In-

---

naam in het kader van een aandachtsgebied van de BVD, met name politiek extremisme of contraspionage, was opgedoken. De aanleiding werd meestal gevormd door een vermelding in een open bron, zoals krant of publicatie, of een melding van een politie-inlichtingendienst. De registraties werden aangeleverd door directie B of directie C. Het beheer van de kaarten vond plaats in de Afdeling Centrale Documentatie.

⁹ Dick Engelen: *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst*, Den Haag: Sdu, 1995. Zie

lichtingen Dienst, bij de politie spreekt men intern vaker over buro-ID. PID-ers zijn gewone politiemensen met een dubbele pet, zij doen het inlichtingenwerk naast hun eigenlijke werk - soms in deeltijd, in andere gevallen zijn ze er fulltime mee bezig.

Wat de behandeling van het nationale en internationale revolutionaire politieke geweld betreft; een deel daarvan werd toegevoegd aan het takenpakket van de directie B, een ander deel aan dat van de directie C. Bij de directie B was het wederom de sectie BFA die zich onder het etiket van de 'Andere organisaties' ging bezighouden met onder meer de Rode Jeugd (later de Rode Hulp en het Rood Verzetsfront). Niet alleen de IRA en ETA, maar evenzeer allerhande landencomités die zich solidariseerden met bevrijdingsbewegingen (Vietnam Comité, Angola Comité, Komitee Zuidelijk Afrika, et cetera) kwamen hieronder te vallen. Ook de directie C kreeg haar deel van het internationale politieke geweld te verwerken. In de praktijk kwam het erop neer, dat de directie B de 'westerse' organisaties (als de IRA, ETA, RAF, RJ, et cetera) voor haar rekening nam, terwijl de directie C zich wijdde aan guerrilla's uit het Verre en Midden-Oosten (de Japanse Red Army, de verschillende Palestijnse organisaties) en bijvoorbeeld het Zuid-Molukse politieke geweld.

De uitwerking van technische bronnen (telefoontaps en microfoonoperaties) geschiedde door een sectie van de support-afdeling E ten behoeve van zowel de directie B als de directie C. Het volg- en observatiewerk was toevertrouwd aan de sectie E XIII.

Bij de herschikking van taken tussen de directies B en C in 1983 werd weliswaar de behandeling van het Zuid-Moluks geweld overgeheveld naar B, maar de aanpak van Palestijnse guerrillagroepen bleef bij C plaatsvinden. Pas medio 1985 werd met de integratie van de desbetreffende directies van B en C bereikt dat de bestudering en de behandeling van alle vormen van revolutionair politiek geweld binnen één directie werden geconcentreerd, en wel binnen de nieuw gevormde Hoofdafdeling BT (Terrorisme) van de directie B. BOP en BOA werden in 1988 respectievelijk 1989 opgeheven.

Een bijzondere vorm van rapportage vormde het samenstellen door de directie B van de zogenaamde Porselein-lijsten (aanvankelijk Operatie Diepvries, ook wel de A-lijst of interneringslijst genoemd).¹⁰ De Por-

---

in dit verband ook BVD: *Handboek Administratieve Organisatie*, 1997. Dit zwaar gecensureerde boek (archief DoCom) geeft inzicht in de wijze waarop de ienst is georganiseerd en de werkprocessen zijn ingericht en welke procedures daarbij als ondersteunend instrument worden gehanteerd.

10 Met ingang van 1970 werd de naam Operatie Diepvries gewijzigd in Operatie Porselein.

selein-lijst bevatte namen van personen die tijdens de Burgerlijke Uitzonderingstoestand dan wel de Staat van Beleg voor de maatregelen van internering casu quo inbewaringstelling in aanmerking kwamen, in de trant van opgeruimd staat netjes. Sinds 1948 stelde de BVD jaarlijks een lijst samen met namen van personen die op de nominatie stonden gearresteerd en geïnterneerd te worden en "mogelijk zal een gedeelte, dan wel allen direct of na verloop van tijd afgevoerd moeten worden buiten Nederland."¹¹

Het samenstellen geschiedde aan de hand van normen vervat in een Normenlijst. De conceptlijsten werden ter goedkeuring voorgelegd aan de minister van Binnenlandse Zaken en daarna gedeponereerd bij de Commissarissen der Koningin die als de Burgerlijke Uitzonderingstoestand (BUT) of de Staat van Oorlog of Beleg zou worden afgekondigd, de lijsten zouden distribueren over de daarvoor in aanmerking komende gemeenten in hun provincie. De feitelijke uitvoering van de lijsten ("waarop uitsluitend links-extremistische personen voorkomen") zou plaatsvinden door de plaatselijke politie. In een verslag uit 1961 staat onder meer te lezen: "De gesloten enveloppe met arrestatiebevelen berust bij de commissaris van politie. Er is een groep van 20 man politiepersoneel, welke wordt onderverdeeld in 5 groepjes van 4. Deze groepen zullen worden belast met de arrestaties. Iedere maand worden de adressen van de personen voorkomende op de lijst op juistheid gecontroleerd. Ook wordt regelmatig nagegaan waar betrokkenen werkzaam zijn (voor het geval de arrestaties overdag moeten plaatsvinden). Er wordt op gelet of betrokkenen mogelijk in het bezit zijn van een motorvoertuig, zodat zij zich snel kunnen verplaatsen. De plaatselijke PTT zal worden verzocht om de telefoonlijnen van betrokkenen onmiddellijk te blokkeren, zodat zij niet telefonisch kunnen worden gewaarschuwd."¹²

Daarnaast bestond er ook nog de *Criminal Black List*, een lijst ter signalering van personen van wie het van belang was hen internationaal te signaleren, teneinde in de diverse landen (België, Duitsland, Engeland en Luxemburg) hun bewegingen te kunnen vaststellen, zo staat te lezen in een ongedateerde nota van de BVD, en een zogenoemde O-lijst die men gekscherend de wachtlijst voor de A-lijst zou kunnen noemen. De lijst bevatte de namen van personen, in behandeling of in behandeling geweest zijnde bij de Afdeling C, van wie gemeend werd,

---

11 'Verslag van de bespreking op 10 januari 1952 op de Afdeling Politie van het ministerie van Justitie', archief DoCom.

12 'Verslag 20 oktober 1961', archief DoCom.

dat zij periodiek opnieuw op hun virulentie bekeken moesten worden. Voor internering ('openbare orde verdachten' en 'veiligheidsverdachten') kwamen volgens de normen voor de operatie Porselein uit 1976 in aanmerking "politiek extremistische personen van wie op grond van hun rol in een organisatie of groepering, hun politieke hardheid en activiteiten, leiderscapaciteiten en relevante persoonlijke omstandigheden zoals leeftijd, lichamelijke conditie en dergelijke verwacht mag worden, dat zij in een uitzonderingstoestand activiteiten zullen ontwikkelen, welke leiden tot verstoring van de openbare orde."¹³ Het enige criterium voor iemands plaatsing op de A-lijst was derhalve het gegronde vermoeden dat hij de openbare orde, rust en veiligheid in gevaar zou kunnen brengen.

Het materiaal daarvoor werd gevonden in de persoonsdossiers die waren samengesteld door de daarvoor aangewezen subsectie van de Afdeling Centrale Documentatie. Een persoonsdossier werd aangelegd zodra iemands persoonskaart in de centrale cartotheek vol was. Deze persoonsdossiers bevatten een allegaartje van gegevens, zeer uiteenlopend in kwaliteit en relevantie. De informatie kon afkomstig zijn uit open bronnen, zoals krantenartikelen, maar ook uit bijzondere inlichtingenmiddelen, zoals een telefoontap of een agentenoperatie. De gegevens konden door de BVD zelf zijn gegenereerd (bijvoorbeeld een notitie over betrokkene of een rapportage), zelf zijn verzameld (bijvoorbeeld open bronnenmateriaal of gegevens uit de inzet van bijzondere middelen), zijn opgevraagd bij een inlichtingendienst van de toenmalige politiekorpsen (bijvoorbeeld personalia of politieke antecedenten), of door de politie op eigen initiatief zijn toegestuurd (bijvoorbeeld relevant geachte openbare orde meldingen of proces-verbaal).

Welke 'links-extremistische personen' vormden de "categorieën voor operatie Porselein:

- I. Voor de CPN en haar hulporganisaties:
  1. Leden van het partijbestuur.
  2. Hoofdbestuurleden van de hulporganisaties.
  3. Leidinggevende functionarissen/leden in het partij-, propaganda- en publiciteitsapparaat.
  4. Andere functionarissen en leden, die voldoen aan het algemeen criterium.
- II. Voor de pro-Chinese communisten:
  5. Functionarissen/leden van pro-Chinese communistische organisaties, die voldoen aan het algemeen criterium.

---

13 'Normen voor de operatie Porselein', december 1976, archief DoCom.

III. Voor de overige politiek links-extremistische groeperingen:

6. Militante trotskisten.
7. Militante anarchisten.
8. Andere politiek-extremistische figuren, die voldoen aan het algemeen criterium."¹⁴

De omvang en samenstelling van de lijst onderging in de loop der jaren wel veranderingen. Op 29 december 1976 had de minister bepaald, dat de casuspositie waarvan bij de operatie Porselein diende te worden uitgegaan, "een afkondiging van de Burgerlijke Uitzonderingstoestand in samenhang met een grote politieke druk of militaire dreiging van de Sovjetunie" was. Op grond hiervan werden sindsdien geen namen meer op de lijst opgevoerd van personen die in de categorieën II en III vielen.

In een notitie uit begin 1977 van de afdeling BVO van de BVD, de directie B, afdeling Verwerking Operaties, staat te lezen: "In de praktijk echter ga ik steeds meer moeilijkheden krijgen bij het selecteren van de kandidaten. Door de jaren heen zijn wel de criteria, de normenlijst en dergelijke regelmatig herzien en bijgeschaafd, maar de selectieprocedure is er echter niet wezenlijk mee veranderd. We zijn blijven voortborduren op de oude visie van de 'inval uit het Oosten', en het in verband daarmee elimineren van de top van de communistische partij(en). Zou de Burgerlijke Uitzonderingstoestand (BUT) eens om een andere reden dan die 'inval uit het Oosten' moeten worden afgekondigd, dan is mijns inziens de Porselelijst van nu van geen enkele betekenis. (...) Bovendien zal moeten worden bezien of voor een aantal figuren geen andere wegen tot inbewaringstelling aanwezig zijn dan de Porselelijst, bijvoorbeeld de Rode Hulp/Rood Solidariteitsfront-figuren"¹⁵ Eind dat jaar schreef de BVO: "In gesprekken met de minister werd ook gesproken over het uitgangspunt van de Porselelijst. Uiteraard kan de BUT op grond van verschillende omstandigheden worden afgekondigd. De minister bepaalde daarbij dat we bij het samenstellen van de Porselelijst echter nog steeds moeten uitgaan van een criterium te weten een eventuele inval vanuit de Sovjet-Unie. De vraag rees of dat eigenlijk niet in tegenspraak was met de normenlijsten zoals door de minister vastgesteld. Daarin worden bijvoorbeeld ook belangrijke pro-Chinese communisten als mogelijke Porselein-figuren genoemd, evenals trotskisten en anarchisten. Zeker

---

¹⁴ Ibid. In een rapport uit 1968 werden onder andere de pro-Chinese organisaties het Marxistisch Leninistisch Centrum Nederland, Rode Vlag en Rode Jeugd genoemd, zie 'Rapport 13 september 1968, betreft normen 'Diepvries', archief DoCom.

¹⁵ 'Operatie Porselein', BVO, 16 maart 1977, archief DoCom.

figuren uit de terroristische sfeer (Rode Hulp, RVF) passen eigenlijk niet meer in de visie.”¹⁶ Er werd besloten dat BVO voor 1977/1978 een voorlopige nieuwe lijst zou maken. “Figuren uit de terroristische sfeer zouden in elk geval worden geschrapt, terwijl verder de normen nog op de gebruikelijke wijze zouden worden gehanteerd.”¹⁷

De aantallen personen op de lijsten verminderden in de loop van de jaren gestaag. Stonden in 1948 nog ruim 7.700 mensen op de lijst, in 1956 was dat gedaald tot rond de 1.000, in 1964 waren het er nog 330, tussen 1969 en 1974 ongeveer 200 per jaar, in 1980 en 1983 nog iets minder dan 100. Naar eigen zeggen werd de operatie op voorstel van de BVD eind 1987 door de minister van Binnenlandse Zaken beëindigd.

16 'Porselein 1977/1978', BVO, 7 november 1977, archief DoCom.

17 De nieuwe lijst bestond toen uit 113 personen, zie 'Porselein 1977/1978', BVO, 7 november 1977, archief DoCom.